Fenntarthatóság Felé Egyesület

Útmutató

a természetvédelmi és erőforrás-hatékonysági szempontok érvényesítéséhez helyi szinten

FÖLDMŰVELÉSÜGYI MINISZTÉRIUM

A kiadványt elkészítését
a Földművelésügyi Minisztérium Zöld Forrás programja támogatta.

Tartalom

Bevezetés 2
Rövidítések 3
A közösségi szinten irányított helyi fejlesztések 4
LEADER a 2014-2020-as időszakban 5
CLLD a 2014-2020-as időszakban 7
Kihívások a közösségalapú helyi fejlesztések megvalósítása során 10
Fenntarthatóság szempontjai a helyi fejlesztési stratégiák kialakításában 10
Erőforrás- és energiahatékonyság erősítésének szempontjai helyi szinten 14
A közösség bevonása a helyi fejlesztési stratégiák kialakításába 16
Természetvédelem erősítésének szempontjai helyi szinten 18
Jó példák helyi fejlesztésekre 23
Pannon Helyi Termék Klaszter 23
Közösségi energia-udvar fejlesztése Parasznya településen (B.A.Z megye) 25
Uradalomból pálinkafőzde és vendégház - a Réti Pálinkaház története 26
Energetikai fejlesztések a Mecsek-Völgység-Hegyháton 27
Méhészmesterség, mint jó gyakorlat Vizsolyon 28

Bevezetés

Az Európai Unió regionális politikájának fontos eleme a fenntartható fejlődés és a partnerség érvényesítése. Ezeket, az úgynevezett horizontális célokat minden EU által finanszírozott operatív program és projekt végrehajtásakor érvényesíteni kell. A horizontális politikák érvényesítése nem csak jogszabályi kötelezettség, de a társadalom elvárása is, hiszen a ma élő emberek életminőségének fejlesztése és az utódaink életlehetőségeinek megőrzése megköveteli tőlünk, hogy minden fejlesztést gondoljunk át a környezeti és esélyegyenlőségi szempontok szerint.

Az operatív programok elfogadása után az irányító hatóságok különböző kiegészítő dokumentumokat készítenek. Speciális esetekben helyi, térségi terveket, amelyek további programozási lépéseket tartalmaznak. Ilyen a közösség vezérelt helyi tervezés (CLLD), amelyet önkormányzatok, civilek és vállalkozások helyi akció csoportjai készítenek. A CLLD a LEADER tervezés városi változata, a tervezés hasonló, de nem vidéki térségekre, hanem 10.000 fő lakosság feletti városokra készülnek. A helyi fejlesztési stratégiák készítése és végrehajtása lehetőséget ad a helyi természet- és környezetvédő

szervezeteknek, hogy hatékonyan érvényesítsék a környezeti szempontokat a helyi gazdaság- és társadalomfejlesztésben.

Kiadványunk célja, hogy segítséget adjon a civil szervezeteknek a helyi fejlesztési stratégiákban való részvételre a környezeti szempontok érvényesítése érdekében. Különösen az energiatermelés és felhasználás és a biológiai sokféleség védelmével kapcsolatos kérdésekre fókuszálunk a füzetben.

Rövidítések

HACS	Helyi Akció Csoport
HFS	Helyi Fejlesztési Stratégia
EFOP	Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program
TOP	Terület- és Településfejlesztési Operatív Program
CLLD	Közösség által irányított helyi fejlesztés (Community-led Local Development)
LEADER	Közösségi kezdeményezés a vidék gazdasági fejlesztése érdekében
EMVA	Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap
VP	Vidékfejlesztési Program

A közösségi szinten irányított helyi fejlesztések

A 2014-2020-as programozási időszakban az Európai Unió a már hagyományosnak számító közösségalapú tervezés és fejlesztési módszerek mellett újításokat is bevezetett.

Már hagyományosnak számít a LEADER program, ami franciából alkotott betűszó, és a *Közösségi kezdeményezés a vidék gazdasági fejlesztése érdekében címet* takarja. Ez megközelítés 1991 óta van jelen az Európai Unió támogatáspolitikájában. Habár Magyarországon a gyakorlati megvalósítást számos jogos kritika érheti, ez az eszköz alkalmas lehet arra - ha a helyi szereplők együtt megfelelően alkalmazzák -, hogy támogassa egy térség közösségi döntésen alapuló kiegyensúlyozott fejlődését. Hazánkban Kísérleti LEADER Program néven a kezdeményezés 2002-ben indult. Ez a folyamat máig tart, és a LEADER része a 2014-2020-as fejlesztési időszaknak is.

A LEADER és a hagyományos vidékfejlesztési politika intézkedései között a különbség az, hogy az előbbi abban nyújt iránymutatást, „hogyan" lehet elérni a kívánt célt, nem pedig előírja, „mit" kell tenni. A helyi részvétel, a valódi összefogás és együtt gondolkodás, ami máshol esetleg kiegészítő jelleggel jelenik meg, itt a működés fő sajátossága lehet.

Új elem a *Közösség által irányított helyi fejlesztés* (CLLD), mely hasonló módszerekkel dolgozik mint a LEADER, azonban a vidéki térségek helyett a városi területeken alkalmazható.

Mi a közös a LEADER és CLLD kezdeményezésekben?

- Konkrét, szubregionális szintű területekre összpontosít.
- A megvalósítását közösség által irányított módon, a helyi nyilvánosságot és a magánszektor társadalmi gazdasági érdekeit képviselő csoportokat bevonva helyi akciócsoportokon keresztül kell végezni.
- Megvalósításának alapját egy integrált és több szektort felölelő, területspecifikus helyi fejlesztési stratégia jelenti, mely kialakításánál figyelembe veszi a helyi igényeket és lehetőségeket.
- A helyi környezetben innovatív megoldásokat szorgalmaz, hálózatépítési tevékenységeket, valamint értelemszerűen együttműködést is tartalmaz.

LEADER a 2014-2020-as időszakban

A LEADER támogatásokat az előző időszakhoz hasonlóan a Vidékfejlesztési Program tartalmazza. A 2007-2013-as időszakban valamennyi vidéki térségben alkalmazták a LEADER-t, míg a következő időszakban a LEADER a rugalmas és komplex fejlesztési eszközök alkalmazásával főként a leginkább rászoruló, hátrányos helyzetű térségek fejlesztésére fókuszál.

A LEADER támogatások a következő területeken használhatók fel:

- Előkészítő támogatás
- A közösségvezérelt helyi fejlesztési stratégia műveleteinek végrehajtásához nyújtott támogatás
- A helyi akciócsoportok együttműködési tevékenységeinek előkészítése és végrehajtása
- A működési költségekhez és a szervezéshez nyújtott támogatás

Az intézkedés támogatja a helyi partnerségek felkészülését, helyi fejlesztési stratégiák tervezését és megvalósítását, a térségek közötti és nemzetközi együttműködések kialakítását és az együttműködés keretében közös projektek megvalósítását, valamint a Helyi Akciócsoportok (HACS) társadalom- és gazdaságszervező, mobilizáló tevékenységét és a működésük költségeit.

A Helyi Akciócsoportok döntése szerint a Helyi Fejlesztési Stratégia megvalósítása a VP bármely prioritásához és céljához hozzájárulhat.

Konkrét támogatási területek a Vidékfejlesztési Program LEADER CLLD intézkedésében:

- Lehetőség nyílik a mezőgazdaságon kívüli mikro- és kisvállalkozások munkahelymegtartó és önfoglalkoztatást elősegítő fejlesztéseinek támogatására.
- A támogatás fontos kiegészítője lehet a (Rövid Ellátási Lánc) REL tematikus alprogramnak a helyi termék
- előállítók egyszerűbb együttműködéseinek, majd a REL programhoz történő csatlakozásának ösztönzésével. Ugyanezt a hatást erősítheti a TOP urbánus térségek együttműködésére dedikált forrásainak a város és vidéke közötti termelési és értékesítési kapcsolatok fejlesztésére irányuló célterülete is.
- A támogatás eszköze lehet a szociális gazdaság erősítésének is.

- A lokális turisztikai infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztése is támogatható, ezáltal lehetőség nyílik e terület fejlesztéseinek térségi összehangolására a Helyi Fejlesztési Stratégiák keretén belül.
- A vidéki társadalomra vonatkozó szükségleteket a LEADER a Vidékfejlesztési Program a „Kisméretű infrastruktúra fejlesztés a vidéki térségekben" intézkedéshez kapcsolódóan helyi akciókkal kiegészítő módon, valamint a TOP és EFOP horizontális konstrukcióihoz kapcsolódva képes kezelni.
- Támogathatóak a vidéki szellemi és közösségi élet fejlesztését, ismeretanyag átadását szolgáló programok, képzések, közösségi kezdeményezések, tevékenységek (táborok, kiállítások) helyi társadalmi akciók és szükséges humán erőforrás, valamint a fentiekhez kapcsolódó beruházások és eszközfejlesztés is.
- A CLLD/LEADER és az EFOP-ban foglalt források összehangolt felhasználása jelentősmértékben hozzájárulhat az apró és kisfalvakban élő családok helyzetének, perspektíváinak javításához a társadalmi vállalkozások, a közfoglalkoztatás új formáinak meghonosítása, a munkavégzés körülményeinek javítása, mentori vagy más humán közszolgáltatásokhoz való jobb hozzáférés révén is.
- Az aprófalvas térségek fennmaradásához járul hozzá az „Innovatív aprófalu" kísérleti művelet, amelynek keretén belül e települések fennmaradását szolgáló új megoldások kialakítását és megerősödését, fiatalok aprófalvakban történő letelepedését segítő komplex fejlesztések támogathatók.
- A vidék szellemi és közösségi életének élénkítéséhez első sorban nem agrár jellegű képzésekkel, a gyakorlati ismeretátadást és szemléletformálást célzó közösségi akciók szervezésével járulhat hozzá.
- A térségek közötti és a nemzetközi együttműködések révén a vidékfejlesztés művelőinek és kedvezményezetteinek is lehetősége nyílik az innovatív megközelítések megismerésére, a tudásbázis bővítésére, tanulásra, komplexebb projektekbe való bekapcsolódásra is.
- A helyi fejlesztési stratégiák jelentős szerepet vállalhatnak a természeti erőforrásokkal – talaj, víz, biodiverzitás, táj – való fenntartható helyi gazdálkodás kialakításában és a klímaváltozás hatásaihoz való helyi alkalmazkodás megteremtésében is. A helyi társadalmi és környezeti viszonyokhoz igazodó szemléletformálásban, a helyi agrárium klímarezílienciájának fokozására irányuló közösségi tervezésben és a kisebb helyi beavatkozások megvalósításában indokolt a HACS-ok aktív szerepvállalása.

A Helyi Fejlesztési Stratégiák megvalósítása során a HACS-oknak lehetőségük van azonos típusú kisléptékű projektek ún. koordinációs projekt, vagy közvetett támogatás formájában történő megvalósítására. A közvetett támogatás célja olyan pályázói körök bevonása a pályázati rendszerbe, amelyek a standard pályázati eljárások keretében nem, vagy csak nem hatékonyan lennének képesek támogatási forrásokhoz jutni. Az eljárástípus keretében a HACS, mint Közvetítő Szervezet által kiírt egyszerűsített pályázati feltételek teljesítése esetén juthat támogatáshoz a címzett.

A Helyi Akciócsoportok maguk is pályázhatnak a többi Operatív Program forrásaira.

Az Helyi Fejlesztési Stratégiával lefedni kívánt terület lakosságszáma 10 ezer főtől 150 ezer főig terjedhet. Az akcióterület EMVA finanszírozásra jogosult része a VP-ben vidékinek definiált településekből állhat1. A partnerségbe és a HFS-be bevonhatók ezen kívüli települések is, amelyek területén megvalósuló fejlesztések vidék-város együttműködés keretében, vagy EMVA-n kívüli egyéb forrásból támogathatók. A Helyi Akciócsoport akcióterülete területileg összefüggő egység, egy település csak egy HACS-hoz tartozhat. A döntéshozatali szinten sem a közszféra, sem a vállalkozói, sem pedig a civil szféra nem rendelkezik a szavazati jogok 49 százalékot meghaladó hányadával.

CLLD a 2014-2020-as időszakban

A CLLD program városi ágát a Terület és Településfejlesztési Operatív Program (TOP) tartalmazza. A cél az, hogy kísérleti jelleggel a jogosult városokban a helyi lakosság, civil szervezetek, vállalkozások és önkormányzatok együttműködésével, illetve kezdeményezésére integrált, közösségfejlesztést és helyi identitástudatot elősegítő, elsődlegesen kulturális és közösségi tartalmú, a helyi gazdaságfejlesztést támogató stratégiák készüljenek, amelyek alapján olyan helyi fejlesztési programok valósulnak meg, amelyek egyszerre és összehangoltan képesek a TOP ERFA és ESZA forrásait használni.

A programok hatékony megvalósulása a stratégiai szemléletre épül, mivel a városi helyi akciócsoportoknak (HACS – CLLD szervezeteknek) a helyi fejlesztési programok előkészítésére közösségi részvételen alapuló módszertannal, integrált szemléletű fejlesztési stratégiákat kell készíteniük.

[1] A népesség 10 ezer főnél kevesebb, akkor is, ha a népsűrűség meghaladja a 120 fő/km2 értéket; a népsűrűség 120 fő/km2 érték alatt van; a fenti kritériumok alapján nem jogosult városok külterülete 2%-nál magasabb külterületi lakossági arány esetén - pl. városok külterületi tanyái; a fenti kritériumok alapján nem jogosult városok (kivéve budapesti agglomeráció) részönkormányzatai, amelyek korábban önálló községként működtek; Alapvetően nem jogosult a fenti jellemzők ellenére sem: Budapest és a budapesti agglomerációhoz tartozó települések.

A TOP CLLD támogatások a városi lakosság közösségi aktivitásának növelésére, a helyi közösségszervezés és kulturális kínálat bővítésére használhatóak fel:

- Kulturális és közösségi terek infrastrukturális fejlesztése, többek között:
    - közösségi és kulturális terek fizikai rehabilitációja, és fejlesztése a társadalom összetartozásának erősítése és helyi gazdasági fellendülése érdekében;
    - a kulturális és közösségi terek, szolgáltatások fejlesztése, például városi könyvtárak, közösségi házakban elektronikus könyv-, zene és filmtár kialakítása és szolgáltatási kínálatának bővítése, új szolgáltatások bevezetése – pl. innovatív olvasó, illetve filmnéző és zenehallgató szoba kialakítása stb. – elsősorban, de nem kizárólagosan fiatalok, gyermekes családok, gyerekek részére;
    - a fiataloknak például szabadidős infrastruktúra kiépítése, míg a családosoknak hagyományos, ugyanakkor biztonságos szolgáltatások garantálása, míg az idősebb korosztálynak a közösségi tevékenységeket elősegítő eszközök telepítése;
    - közterek „közösségi tér funkcióinak" bővítése, a helyi kultúra, hagyományok, illetve egyéb, a helyi közösség által szervezett rendezvények lebonyolítására alkalmas térrész kialakítása, fejlesztése, kapcsolódó eszközbeszerzések támogatása.
- Helyi közösségszervezés a városi helyi fejlesztési stratégiához kapcsolódva, közösségszervezési és -fejlesztési, identitást erősítő, az összetartozást elősegítő tevékenységek támogatása, többek között:
    - helyi (városrészi, szomszédsági) identitást erősítő tevékenységek, helytörténeti, honismereti, helyi örökség programok, helyi sajátosságokra épülő hagyományok, ünnepek átadása, felelevenítése, a helytörténeti és helyismereti- a kulturális örökség részét képező tárgyi eszközök elektronikus formában történő bemutatása;
    - folyamatos, helyi (városrészi, szomszédsági) társadalmi párbeszédet fenntartó egyeztetési megoldások kialakítása és működtetése (állampolgári tanácsok, kerekasztalok stb.), kiemelten a lakótelepeken.
    - megújított infrastruktúra közösségi használatát biztosító megoldások kialakítása, kulturális, közösségi programok szervezése, lebonyolítása, a szabadidő-eltöltés minőségének javítása, közösségi önképzési folyamatok helyszínnel és programokkal történő támogatása.
    - helyi (városrészi, szomszédsági) aktivitást, társadalmi szolidaritást elősegítő tevékenységek (önkéntes tevékenységek, kulturális- és sportprogramok megszervezése, adományozói kultúra fejlesztése stb.);

- helyi, közösségi alapú gazdaságfejlesztési megoldások népszerűsítése, kialakítása és elterjesztése területileg jól körülhatárolt kisközösségekben, pl.: beszerzői, termelői közösségek, helyi termékek kereskedelmének népszerűsítése;
- helyi vállalkozások információs adatbázisainak és online elérhetőségének kialakítása, a kereskedelmi-kulturális köztéri szolgáltatások megjelenése;
- helyi hagyományokra épülő kézműves (népi) mesterségek újratanítása a kulturális intézmények, a civil, a kézműves mesterek, vállalkozások együttműködésének keretében, szakmaismertető és bemutató programsorozatok, kiállítások, helyi tehetségek, kreatív személyek sikeres életpályák bemutatása, vándorkiállítások, a helyi identitás és kötődés erősítése érdekében;
- „Versenyképesen a munkaerőpiacon" program elindítása: a humán erőforrás minőségének fejlesztése (növelése), a munkaerő-piacra történő bekapcsolódás eszközeivel: a helyi tudásra, hagyományokra, a civil és üzleti szereplők együttműködésére épülő, a helyi vállalkozási kultúrát fejlesztő szociális gazdaság, szolidáris gazdaság jellegű kezdeményezések;
- közösségi terekhez kapcsolódóan a városi környezeti fenntarthatóság és környezettudatossági akciók, programok végrehajtása.

A CCLD programok megvalósítása során kettős kiválasztási kritériumnak kell megfelelni. Először a helyi fejlesztési programokat megvalósító helyi akciócsoportok kiválasztása fog megtörténni. A felhívás várhatóan 2015 őszén fog megjelenni, melyre jelentkezhetnek a városi térségekben megalakuló akciócsoportok. A fejlesztési stratégiák elkészítésére várhatóan kapnak forrást, mely minősége és tartalma alapja lesz az akciócsoportok kiválasztásának (helyi fejlesztési stratégia minősége, integráltsága, többalapos finanszírozása és megvalósíthatósága, továbbá a helyi fejlesztési stratégia összeállításában megvalósuló partnerség - helyi vállalkozói, civil és közszféra partnersége). Figyelembe veszik továbbá a helyi fejlesztési stratégia megvalósítását célzó projektek kiválasztási folyamatának átláthatóságát, a területalapú megközelítést és partnerséget, továbbá a helyi akciócsoport szakmai, animációs és kommunikációs képességeit, valamint adminisztratív kapacitását is. A CLLD kísérleti jelleggel valósul meg, ezért nem fedi le az összes városi térséget, várhatóan 20-30 akciócsoport kerül kiválasztásra, akik felelősek lesznek a stratégiájuk végrehajtásáért, majd ennek keretében a projektek kiválasztásáért is.

Kihívások a közösségalapú helyi fejlesztések megvalósítása során

Habár az eddig leírtak bizakodásra adhatnak okok, természetesen a valóság árnyaltabb. A megvalósítás során számos kihívással kell megküzdeni:

- Túlzott adminisztrációs teher, mely a LEADER programot kifejezetten sújtja.
- Nagyfokú bizonytalanság az intézményrendszerben.
- Tervezés és finanszírozás csúszása.
- A politika túlzott befolyása.
- A valódi decentralizáció hiánya.
- Helyi szereplők érdektelensége, kiábrándultsága, fásultsága.

Fenntarthatóság szempontjai a helyi fejlesztési stratégiák kialakításában

A fenntartható fejlődés első megfogalmazását az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottsága által kiadott „Közös jövőnk” című jelentés tartalmazza: „Az emberiségnek megvan a képessége arra, hogy a fejlődést harmonikussá tegye, vagyis biztosítani tudja a jelen igények kielégítését anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációk lehetőségeit saját igényei kielégítésére”. Sajnos a fordítás nem pontos, és félrevezető, mert a fenntartható fejlődés nem irányulhat az igények kielégítésére, a ma a világban élő 7 milliárd ember igényit nem lehet kielégíteni, szerencsés esetben a szükségleteket igen. Az üzenet azonban világos, úgy kell ma élnünk, hogy holnap is élhessünk.

A ma általában gazdasági kérdésként kezelt fenntarthatóság valójában kulturális kérdés, amennyiben a kultúrát a legszélesebb értelemben használjuk. A kultúra az ember és környezetének viszonyát írja le. A környezetbe az ember társadalmi és természeti környezete is beletartozik. A fenntartható fejlődésnek tehát egy olyan kultúrának, viszonyrendszernek kellene lennie, amely a jövőnek is elegendő forrásokat hagy.

A fejlődést pedig manapság technikai értelemben használjuk, pedig a fejlődés értelmének a folyton változó környezethez való alkalmazkodásnak kellene lennie. Semmilyen fejlődésnek nem lenne értelme, ha az nem vezetne a környezethez való alkalmazkodás javulásához. Ebből a szempontból vitatható, hogy az ember által működtetett technikai fejlődés hozzájárul-e a környezethez való

alkalmazkodáshoz, avagy éppen a technikai készségek fejlődése miatt bekövetkező környezeti változás fenyeget azzal, hogy nem tudunk alkalmazkodni a magunk által előidézett változáshoz.

A helyi fejlesztési stratégiák kialakítása során alapvető fontosságú a fenntartható fejlődés szempontrendszerének érvényesítése. Az alább röviden ismertetett szempontrendszer nemcsak a fejlesztési dokumentumok készítőinek nyújthat segítséget, hanem a projektet megvalósítónak is, hogy milyen beruházások támogatása és előtérbe helyezése jelenthet hosszú távú megoldást egy-egy térség szereplőinek, és azokat milyen módon érdemes megvalósítani. Mert a valóban fenntartható projektek megvalósításához nem elég a ma gyakran hibásan környezetvédelmi címkével ellátott projektek megvalósítása. Például a szelektív hulladékgyűjtés és újrahasznosítás csökkenti ugyan a veszendőbe menő szemét mennyiségét, de a visszanyert másodnyersanyag – különösen „termikus hasznosítással", azaz égetéssel párosulva - összességében nem csökkenti jelentősen a környezet terhelését, sőt!

Szubszidiaritás és rezilencia

A kiegyensúlyozott fejlődés a fenntartható helyi projekteken alapul. A fenntartható fejlődés egyik fontos tényezője a szubszidiaritás, a „helyén való" döntéshozatal, azaz: minden döntést az annak megfelelő, lehető legalacsonyabb kompetens szinten kell meghozni. Ugyanez alkalmazható a termelésre, fogyasztásra is: mindent a lehető legközelebbről beszerezni (a szállítási költségek és kibocsátások minimalizálásával); csak azt szerezzük be távolabbról, amit nem lehet helyben megtermelni. A fenntartható fejlődés másik fontos tényezője a reziliencia: a változó környezethez való rugalmas alkalmazkodóképesség. Erre akkor képes bármely rendszer, ha elemei sokfélék és sokféleképpen kapcsolódnak egymáshoz (diverzitás, sokféleség). Ezt képes biztosítani a nem sematizált, saját helyi adottságaira építő, ebből eredően sokszínű helyi közösségek hálózata.

A rendszerszintű gondolkodás fontossága, stratégia a közösség számára, a közösséggel közösen

A stratégiának legyen egy hosszú távú jövőképe, és e mellett bontsa le a rövidebb távra szóló terveket, mely garantálhatja egy stratégia gyakorlati megvalósítását. A fejlesztések ne ad-hoc módon valósuljanak meg, hanem ott történjenek meg a beruházások, ahol a leginkább szükség van rá, és fajlagosan a legnagyobb eredmény legyen elérhető. Ez biztosíthatja, hogy egy terület tevékenységeit, új fejlesztéseit összehangolják és figyelembe vegyék az erőforrás- és energiahatékonyság szempontjait. Mert előfordulhat, hogy miközben az egyes tevékenységek javítják, más tevékenységek rontják ezeket. Természetesen a stratégia és akcióterv elkészítésébe és megvalósításának segítésébe be kell vonni a településen működő vállalkozásokat, oktatási intézményeket, civil szervezeteket,

lakosságot, azaz már a kezdetektől az érintettek széles köre részt vehessen a döntés előkészítésében, a döntéshozatalban, hozzáadhassa szempontjait a közös gondolkodáshoz.

Beruházások a jövőnek

A hosszú távra tervezést az egyes fejlesztéseknél is alkalmazni kell. Sokszor nem foglalkozunk vele, hogy a ma megvalósított beruházásokat, létrehozott épületeket 50-100 év múlva is használni fogjuk. Ragaszkodunk a már alkalmazott technológiákhoz, és a jelenlegi jogszabályokhoz. Pedig például az új szabályozások szerint a 2020-tól az új építésű épületek fűtésre fordított energiafelhasználásának a 0-hoz kell közelítenie. Új építések esetén már most célul kell kitűzni ezeket a magasabb elvárásokat. A beruházások magasabb költségei megtérülnek az üzemeltetés során, valamint megfelelő tervezéssel alacsonyabbak, mint az utólagos átalakítások.

Döntéseink összes hatásának figyelembe vétele

Környezetünk mai állapotáért nagymértékben felelős az a rendszer, mely lehetővé teszi, hogy a tevékenységeink negatív külső környezeti hatásait (externália) ne kelljen figyelembe vennünk a döntéseink során. Így a termelő vagy szolgáltató nem fizet azokért a hátrányokért, amelyeket a kisebb-nagyobb közösségnek, a társadalomnak okoz. Döntéseink során a szennyező fizet elvnek is meg kell jelennie. Míg alapvető elvárás egy vállalkozás, vagy egy önkormányzat beruházása esetében, hogy a közvetlen környezeti hatásokat vegyék figyelembe, ezzel párhuzamosan szükséges a külső környezeti hatásokkal is legalább elkezdeni foglalkozni. Tipikusan ilyen eset például egy bevásárlóközpont létrehozása. Ebben az esetben a jellemzően nem helyi magánberuházó profitjával áll szemben a helyi kisebb boltok bezárása és a megnövekedett autóforgalom miatti levegő- és zajszennyezés.

Leszakadó rétegek segítése

Egy egészséges közösségnek nem szabad megfeledkezni a hátrányos helyzetű csoportokról sem. Segíteni kell a mindennapi élethelyzetük javításában, lehetőleg úgy, hogy aktívan bevonjuk őket a megoldásba is. A szegénységben élők egyik legnagyobb problémája a rezsi számlák, benne a fűtési és elektromos energia költségek kifizetése. Az elmúlt évek energiaár csökkentései könnyebbséget jelentenek a lakosság számára, de hosszú távú megoldást a rezsiköltségek fogyasztás általi csökkentése jelenti. Sajnos pont azok képtelenek csökkenteni fogyasztásukat, akik a legnehezebben fizetik ki a rezsiszámlákat. Egyrészt nincs is pénzük például leszigetelni a házukat, nyílászáróikat vagy korszerűbbre cserélni kazánjukat, de a szükséges szemlélet és tudás is hiányzik. Ezen a helyzeten

olyan programokkal kell segíteni, mely a helyi erőforrásokra épül, alkalmazkodik az életmódjukhoz, és amely a szegénységben élő embereket vonja be a beruházások végrehajtásába. Például olyan tradicionális, vagy arra építő építési technológiák felhasználásával, mint a vályogtégla, rakétakályha. Így a jövedelemtermelés, munkához jutás szempontjai is érvényesíthetőek az energiahatékonysági célok mellett. A beruházások során a leszakadó rétegek számára az energiaügyekkel kapcsolatos speciális tudatformáló, közösségi, szociális programok indítása is javasolt.

Helyi erőforrások számbavétele

Ma már számos mutatószám van, mely egy adott terület, lakosság, termék, szolgáltatás környezeti terhelését mutatja meg. Ilyen például az ökológiai lábnyom vagy a vízlábnyom. Használjuk ezeket! Egy térség esetében fontos, hogy tisztában legyünk a terület anyag, energia, erőforrás folyamataival is. Mit importálunk kívülről? Milyen és mennyi helyi erőforrást használunk fel? Milyen és mennyi hulladékot termelünk, mi az ami elhagyja a területünket? Ebbe a felmérésbe érdemes belevenni az anyagi erőforrásokat is. Ez az információ hozzásegít bennünket, hogyan csökkentsük környezeti terhelésünket és optimalizáljuk erőforrás felhasználásunkat.

A terhelés és anyagfolyamatok mellett tisztában kell lennünk a helyben felhasználható erőforrások mennyiségével és minőségével is, hogy azokat megfelelő módon tudjuk használni. Ilyen erőforrások lehetnek például a nap, víz, szél, talajhő, hulladék, biomassza, melyeket szintén csak kellő gondossággal, de felhasználhatunk. Az így rendelkezésre álló információkat aktív módon meg kell osztani a nyilvánossággal is.

Helyi pénz bevezetése

A helyi erőforrások felhasználása azért is ütközik nehézségekbe, mert szembemegy a globalizált gazdaság alapvető érdekeivel és rendszerével. Viszont egy jól megválasztott eszköz megtörheti ezt az ördögi kört. A helyi pénz segítségével a fogyasztók automatikusan helyben előállított terméket vagy szolgáltatást vásárolnak helyi vállalkozóktól, akik ehhez helyi alapanyagokat vásárolnak a befolyó helyi pénzből. Ez csökkenti az ellátási láncot, azaz csökkenti az energiafelhasználást, a megtermelt profit helyben hasznosul, erősíti a helyi értékeket.

Együttműködés helyi, regionális, országos és nemzetközi szinten

Minden új dolog elindításához ötletek, merészség, kreativitás, sokrétű, tapasztalt szakemberek szükségesek. Szerencsére az önkormányzatok nincsenek egyedül ezen az úton. Mind nemzetközi,

mind hazai szinten számos szövetséget, hálózatot találunk, ahol egyrészt megtalálható a szükséges tudás, másrészt segítik az egymástól való tanulást és a tapasztalatok átadását, ötletek cseréjét. Magyarországon javasoljuk az aktív együttműködést a Magyarországi Éghajlatvédelmi Szövetséggel, a Klímabarát Települések Szövetségével és az Energiahatékony Önkormányzatok Szövetségével.

Erőforrás- és energiahatékonyság erősítésének szempontjai helyi szinten

Környezetbarát infrastruktúra-fejlesztés, helyi erőforrások felhasználása

Az infrastrukturális fejlesztéseknél figyelembe kell venni a környezettudatos gondolkodásmódot, a környezetbarát technológiák és anyagok alkalmazását, az energiahatékonyságot és a megújuló energiaforrások használatát. Az energiahatékonysági beruházásoknál fontos, hogy természetbarát anyagokkal történjen a fejlesztés (például ne olyan műanyag legyen a szigetelő anyag, amely környezetre káros komponenst tartalmaz). Javasoljuk olyan régi-új alternatív technológiák használatának előnyben részesítését, amelyek a helyi erőforrások felhasználását, a természetbarát szempontokat helyezik előtérbe. Ilyen például a szalmabála ház építése, szigetelés szalmabálával, szuperválygog, tömegkályha, rakétakályha használata. Ezen technológiák előnye, hogy bár korszerűek, de közel állnak a tradicionális építési technikákhoz, a lakosság hagyományaihoz. A helyi erőforrások felhasználása kis környezeti terhelést jelent, valamint gyártásuk és felhasználásuk helyben teremt munkalehetőséget, megélhetést.

Körkörös gazdaság

Az Európai Bizottság felmérései szerint évente 15 tonna anyagot használunk el az EU-ban fejenként, és ebből 4,5 t hulladék, amelynek több mint felét hulladéklerakókban helyezik el. A körkörös, kék gazdaságra vagy az ipari ökológia folyamataira váltás az újrahasználatot, javítást, újrahasznosítást helyezi a középpontba, így a hulladékból erőforrás válik. Az egyik vállalat hulladéka lehet egy másik vállalat nyersanyaga, így anyagi és pénzügyi erőforrást is spórolhatunk. Az ipari ökológia területi szintű megközelítése a városökológia, mely holisztikus megközelítéssel figyelembe veszi a város ökológiai paramétereit meghatározó tényezőket (klíma, vegetáció, vizek, talajok), a környezeti terhelést, valamint a városi emberi populációk biológiai és társadalmi sajátosságait is (demográfiai, orvosi, szociális, szociológiai jellegű kérdések).

Helyi erőforrások helyben tartása

Egy megyei jogú város éves energiaszámlája – beleértve az önkormányzati, állami, lakossági, vállalkozási infrastruktúrát – több mint 50 milliárd forint is lehet. Egyáltalán nem mindegy, hogy ez a hatalmas összeg helyben hasznosul, vagy esetleg az országhatáron kívül fölözik le ennek legnagyobb hasznát. Közép- és hosszú távú tervet kell készíteni, hogy ebből a forrásból minél nagyobb százalék hasznosuljon helyben.

De más területen is hasonló a helyzet. Hiába várjuk egy térség felzárkózását az uniós forrásoktól, ha ezzel párhuzamosan nagyságrendekkel több forrás hagyja el a térséget csak az által, hogy lakosság nem helyi élelmiszert vásárol. Helyi termékek előállításának és vásárlásának az ösztönzésével lehet valódi gazdaságfejlesztést elérni.

Testvérvárosi kapcsolatok felhasználása

A testvérvárosi kapcsolatok sokszor kimerülnek a protokolláris eseményekben, kulturális rendezvények kölcsönös meglátogatásában. Az energiahatékonyság egy olyan terület, ahol célzott, kölcsönösen gyümölcsöző szakmai együttműködés alakítható ki az önkormányzatok között. A magyar települések testvérvárosi kapcsolatai jellemzően energiahatékonyság szempontjából különböző szinten álló városokat, falvakat kapcsolnak össze, tehát mindig van valakitől tanulni, vagy valakinek átadni a tudást. Javasoljuk a meglévő testvérvárosi kapcsolatok kibővítését az energiaügyekkel. A jó együttműködés nemcsak az önkormányzatok között jön létre, hanem be kell vonni a helyi vállalkozókat, intézményeket, civil szervezeteket is a tapasztalatok átadásába, új ötletek kidolgozásába.

Közösségi energia, bevonás a döntéshozatalba

Magyarországon az önkormányzatoknak kiemelt szerepe van helyi közösségi energiás projektek kezdeményezésében és működtetésében, akár mint koordinátor, akár mint együttműködő partner. E projektek lényege, hogy a helyi közösség – akár egy település, akár több település együttműködésben – uniós pályázati vagy magán források segítségével részben vagy egészen maga látja el energiatakarékos, megújuló energiával a települést vagy legalább a közintézményeket. Sok esetben szociális szövetkezeti vagy hasonló vállalkozási struktúrát érdemes a közösségből jövő partnereknek alakítani és úgy működtetni az energia-rendszert, a termelt energián és a hasznon pedig a közösségi tagok, partnerek osztoznak.

A közösség bevonása a helyi fejlesztési stratégiák kialakításába

Egy térség közösségének problémáit ők maguk ismerik legjobban, ők tudhatják leginkább, mire van szükségük. Persze, szükség lehet döntési keretekre (pl. a döntésük nem sértheti más közösségek jó életminőségét), inspirációra, de az elsődleges döntési jog helyi ügyekben mégis őket illeti. Ez a közösségi szinten irányított helyi fejlesztéseknél alapkövetelmény ugyan, de sajnos ritkábban valósul meg ténylegesen, mint kellene, hogy a döntéseket valóban az összes érintett bevonásával valósítják meg. Nem elég a közösség tagjait megkérdezni, képessé is kell tenni őket, hogy érdemben részt vegyenek a tervezésben!

Miért is jó a valós társadalmi részvétel?

Szélesebb körű részvétel nagyobb nemcsak nagyobb legitimitást ad a stratégiai terveknek, hanem a pénzek felhasználását is megkönnyíti. Már döntéshozói körökben is megért az a felismerés, hogy a források felhasználása könnyebb sok kis, az érdekelteket bevonó fejlesztés megvalósításával, mint kevés, esetleg a helyiek ellenállásán megbukó nagyprojekt segítségével.

- A megfelelően megvalósított részvétel hozzájárul az alapok jobb koordinációjához.
- A partnerek bevonása növeli az átláthatóságot.
- Megelőzheti a korrupciót.
- Hozzájárul a társadalmi összetartozás, a helyi azonosságtudat erősítéséhez.
- A társadalmi partnerek bevonása a közhiedelemmel ellentétben a források jobb abszorpciójához is hozzájárul, a megfelelőbb projekt kiválasztáson és az információk szélesebb körű terjesztésén keresztül.
- Ellensúlyozni tudja az egyes nagyobb érdekérvényesítő erővel bíró fél aránytalanul nagy befolyását.
- Segítheti a korlátozott kapacitásokkal rendelkező hatóságoknak, munkaszerveteteket.
- Független szakértelmet és számos különböző fontos közérdeket jelenít meg, mint például: környezetvédelem, esélyegyenlőség, szociális kérdések, hátrányos helyzetűek jogai.
- Hozzájárul az adófizetők pénzének hatékonyabb elköltéséhez.
- Hozzájárul a demokratikus és részvételen alapuló politikai közélet kialakulásához.
- Hozzájárul ahhoz, hogy az emberek a magukénak érezzék a fejlesztéseket.
- Hozzájárul a decentralizációhoz.

Mi szükséges egy valódi társadalmi részvétel megvalósításához?

A valós közösségi tervezés elsősorban feltételezi az érintettek nyitottságát. A döntéshozóknak nyitottnak kell lenniük a véleményekre, a bevont közösségnek pedig képesnek kell lenni véleményének elmondására. Az egyik legnagyobb veszély, ha a közösség el tudja mondani véleményét - van erre tere és kapacitása -, de később úgy érzi, ez nem került meghallgatásra. Egy ilyen negatív tapasztalat – főleg egy adott térségben – hosszú távra meg tudja akadályozni, hogy a közösség motivált legyen a véleményének elmondására. Ezért nagyon fontos a visszajelzés mindenki számára, aki véleményt nyilvánított, amiben választ kap mely javaslatait vették, vagy nem vették figyelembe és mi módon.

- A tervezés indulásakor már széles körben meg kell hirdetni annak indulását, és a bekapcsolódás lehetőségeit.
- Lehetőleg közzé kell tenni egy pontos menetrendet és egy rövid partnerségi tervet, mely mindenki számára egyértelművé teszi a tervezés menetét, és a bekapcsolódás lehetőségeit.
- A társadalmasításnak nem a fejlesztési stratégia majdnem kész tervezetének nyilvánosságra hozatalával kell kezdődnie, hanem az igényfelmérés, ötletelés szakaszában már el kell kezdeni a bevonást.
- Érdemes munkacsoportot létrehozni önkormányzati, civil és vállalkozói résztvevőkből, akik tanácsadóként részt vesznek a tervezés folyamatának és tartalmának kidolgozásában és ellenőrzésében.
- Elektronikus úton hozzáférhetővé kell tenni a tervezése folyamattal kapcsolatos részletes és naprakész információkat, munkadokumentumokat.
- Az egyeztetési folyamatra, az egyes anyagok véleményezésére, valamint a találkozókra való felkészülésre megfelelő időt kell hagyni. A véleményeket rögzíteni kell és reagálni rájuk.
- Tájékoztatókat, képzést, fórumokat kell tartani, mely során nemcsak a tervezés tartalmi elemei kerülnek előtérbe, hanem magának a társadalmi egyeztetésnek, partnerségnek, közösségi összefogásnak az ügyei is.
- Pénzügyi forrásokat kell elkülöníteni a tervezés során a partnerség elvének érvényesítésére, a civil szervezetek és a lehetséges pályázók kapacitásainak fejlesztésére.
- A partnerségnek nemcsak tervezés, hanem a megvalósítás során is meg kell valósulnia, a vélemények kicserélése érdekében a témának megfelelő testületek álljanak fel (bizottság, fórum, munkacsoport). Fontos, hogy a testületek megfelelő jogi alapokon, lefektetett szabályok mellett átláthatóan és demokratikus módon működjenek. A civil szervezeteknek világos szabályokat kell lefektetniük a különböző testületekbe történő személyi delegálások lebonyolítására.

Természetvédelem erősítésének szempontjai helyi szinten

A természetvédelem alapját jelentő biológiai sokféleség állandó változásban van, mivel az ezt kialakító környezeti feltételek is állandóan változnak. A környezeti feltételek relatív állandósága esetén a biológiai sokféleség gazdagodik, míg jelentős környezeti változások esetén szegényedik. A relatív állandóság azt jelenti, hogy bár a környezeti feltételek természetes körülmények között is állandóan változnak, de a változások sebessége nem haladja meg az egyed feletti szerveződési szintek rugalmasságát. Jelentőseknek akkor tekinthetjük a környezeti változásokat, ha azok a különböző rendszerek rugalmasságát meghaladják.

A biológiai sokféleség és ezáltal a természet pusztulása csak úgy kerülhető el, ha a környezet változásai nem haladják meg a különböző szerveződési szintek alkalmazkodási rugalmasságát. Vagyis nekünk nem közvetlenül a természetet és ezáltal a biológiai sokféleséget kell védenünk, hanem az ökológiai feltételek relatív állandóságát. Ezt csak olyan módon tudjuk megtenni, ha mind globális léptékben, mind pedig helyileg, a megújulás képességén használjuk környezetünket. Ennek egyetlen módja, ha abszolút értelemben csökkentjük a környezeti terheléseket.

A közösségi szinten irányított helyi fejlesztések, nem egyedüliként határozzák meg a környezet állapotát, az az egész globális társadalom környezeti viszonyrendszerének függvénye. Ugyanakkor, kivételes lehetőségeket hordoznak magukban, hogy befolyásolják az emberi társadalom környezeti viszonyrendszerének alakulását, hiszen az új fejlesztésekkel kapcsolatos döntések biztosíthatják, hogy a korábbi környezetterhelő struktúrákkal szemben jobb szerkezetek szülessenek.

A biológiai sokféleség védelmének javasolt szempontjai

A biológiai sokféleség- és ezáltal a természet védelme tehát, a környezeti terhelések abszolút mértékű csökkentésén keresztül valósulhat csak meg. A környezeti terhelések alapjaiban befolyásolják az ökológiai feltételek alakulását, amelyek pedig megszabják a faji, élőhelyi, genetikai sokszínűséget. A terhelések csökkentésének három nagy területe a természeti erőforrások felhasználásának abszolút mértékű csökkentése, a szennyezőanyag-kibocsátások és transzportok minimalizálása, illetve a természetes ökoszisztémák területi csökkenésnek megakadályozása, a természetes térszerkezet védelmével együtt. Ez utóbbihoz tartozik a tájvédelem. A terhelések csökkentése az ökológiai feltételek és folyamatok relatív állandóságának védelmére irányulnak, a vízháztartás, a talajállapot, a domborzat és az éghajlat védelmére. Ehhez a közösségi szinten irányított helyi fejlesztéseknek az alábbi szempontokat kell figyelembe venniük.

1. A környezet terhelése a biológiai sokféleséget közvetlenül és közvetve is befolyásolja. A biológiai sokféleség védelme esetében a közvetlen hatások kerülnek megfontolásra, a közvetettek alig, vagy egyáltalán nem. A helyes megközelítés, ha abszolút értelemben csökkentjük a környezet terhelését. A környezet terhelésének a csökkentése közvetlenül, vagy közvetve hozzájárul a biológiai sokféleség védelméhez.

2. Minden egyes új fejlesztésnek egy előző tevékenységet kell jobbítania. Ha új fejlesztéseket valósítunk meg, de a régi tevékenységeket ezzel párhuzamosan nem számoljuk fel, vagy nem cseréljük jobbra, akkor a környezet terhelése összességében nőni fog. A finanszírozott fejlesztéseknek ezért minden esetben egy korábbi tevékenységet kellene leváltani olyanra, amelynek jobb a környezeti teljesítménye, mint annak, amelyet kiváltott.

3. Minden egyes projektnek egyedül, és a többi projekttel együtt is hatása van a biológiai sokféleségre. Nyilvánvaló, hogy egy-egy projekt minimális mértékben járul hozzá a környezeti terhek növekedéséhez, de a sok-sok projekt által termelt környezeti teher összeadódik, és együtt már jelentős hatást gyakorolhat a biológiai sokféleségre. A támogatott tevékenységek hatásait a biológiai sokféleségre összességükben kell megvizsgálni!

4. A fejlesztések nemcsak a létesítés idején hatnak a biológiai sokféleségre. A fejlesztéskor mérlegelni kell, hogy annak milyen hatásai lesznek a biológiai sokféleségre a teljes életciklusban.

5. A biológiai sokféleség szempontjából a környezet érő terhelések közül a legjelentősebb a természetes terek átalakítása, a természetes élőhelyek kiterjedésének fogyása. Európa országaiban dominálnak az ember által átalakított mesterséges élőhelyek a természetes élőhelyekkel szemben, ma már nem a természetes tér öleli körbe az emberi élőhelyeket, hanem az ember által használt tér a természetes habitatokat. A támogatások felhasználása során biztosítani kell, hogy a természetes élőhelyek kiterjedése ne csökkenjen tovább, ellenkezőleg, tervszerű ütemezésben rehabilitálni kell az ember által uralt élőhelyeket, javítani kell azok ökoszisztéma szolgáltatását.

6. Biztosítani kell annak az elvnek az érvényesítését, hogy közpénzből a köz javát szolgáló fejlesztések szülessenek. Ennek érdekében át kell értékelni azt a jelenlegi szemléletet, amely közjóként fogja fel a társadalom egy felhasználói rétegéhez kötődő fejlesztéseket. A legtöbb ilyen esetben a végső közjó, a mindenki számára nélkülözhetetlen jó környezet minőség (ennek körében a biológiai sokféleség) szenved hátrányt a társadalom egy szűkebb köre számára megvalósuló közjóval szemben.

7. A támogatások környezetbarát felhasználását nehezíti a megszokás, illetve megbénítja, hogy olyan meglévő struktúrák fogságban vagyunk, amelyeknek rossz a környezeti teljesítménye. A támogatásoknak az új, környezetbarát struktúrák megvalósítását kellene támogatnia, azokkal szemben, amelyek léte már bizonyította az alacsony környezeti teljesítményt.

8. Biztosítani kell azt a stratégiai elvet, hogy elsődlegesen a környezeti problémák megelőzésére irányuló tevékenységeket támogassuk, és csak másodsorban a meglévő problémák falszámolását. A finanszírozás helyes sorrendje tehát a következő: a környezeti tudatosság, a fenntartható életmód ismereteinek, a fenntartható erőforrás-használat technikai feltételeinek támogatása; a környezeti terhelések csökkentése; a károk kompenzálása.

9. A projektek kiválasztásánál azt kell előnybe részesíteni, amely alacsony költséggel fenntartható, minimális gondozást igénylő felületeket biztosítanak, amelyek egyben ökológiailag is a legjobb teljesítményt nyújtják.

10. Sokkal több tudatosságra van szükség a jövőben a városok ökoszisztéma szolgáltatásnak javítása területén. Egyrészt tudatosan kellene törekedni a városi ökológiai hálózat megőrzésére, elemeinek fejlesztésére. Másrészt a kialakításra kerülő zöldfelületek minőségét a minél természetesebb irányába kellene eltolni, a beton, kő építmények kárára a zöld javára. Minden módon: háztetők; házfalak; utakat kísérő sövények, nyílt vízfelületek; parkok; városi erdő-zárványok, szükséges lenne javítani a városok ökoszisztéma szolgáltatásait, mint amilyen a mikro-, és mezoklíma, a vízháztartás megőrzése a víz visszatartásával, a városi biodiverzitás, és környezeti stresszt csökkentő szolgáltatások.

11. A különböző célokat, mint amilyen a biológiai sokféleség védelme, vagy az éghajlatváltozás elleni küzdelem, egy rendszerben kell kezelni. A magunk által provokált éghajlatváltozásra, és a biológiai sokféleség védelmére is ugyanazokra az intézkedésekre van szükség, mint, pl., a vízháztartás javítása, a városi mikroklíma tudatos javítása a zöldfelületek növelése által, a több és természetesebb zöldfelület kialakítása, stb.

12. Különös figyelmet kell fordítani arra, hogy a fejlesztések a helyi környezet és társadalom helyzetének javítását ne a külső, globális természeti és társadalmi környezet terhelése mellett valósítsa meg, vagyis ki kell zárni a környezeti átterheléseket.

A különböző típusú projekt tevékenységekkel szemben támasztott fenntarthatósági feltételek a biodiverzitás javításának érdekében:

- A projekt vegye tekintetbe a fejlesztés hatásterületének ökológiai feltételeit, azokat ne változtassa meg, hanem azokhoz igazodjon.
- A projekt legyen figyelemmel a környezet terhelésének jelenlegi mértékére, intézkedései ne növeljék, lehetőség szerint csökkentsék a környezet terhelését.
- A projekt járuljon hozzá a fosszilis energiafelhasználás abszolút mértékű csökkenéséhez.
- A projekt növelje az energiafogyasztás, energia termelés, energiaszállítás hatékonyságát.

- A projekt a lehető legnagyobb mértékben támaszkodjon a megújuló energiaforrásokra, ugyanakkor kerülje, vagy alaposan mérlegelje a biomassza energetikai felhasználását.
- A projekt minimalizálja az anyagfelhasználást
- A projekt minimalizálja a vízfelhasználást, mozdítsa elő a víz újrahasználatát, a helyi vízháztartás megőrzését és szükség esetén javítását.
- A projekt során biztosítsák a talaj mennyiségi és minőségi védelmét, a talajállapot javítását a megelőző állapothoz képest.
- A projekt ne rontsa a talaj biológiai sokféleségét, kerüljék el a talaj és környezete között fennálló ökológiai kapcsolatok irreverzibilis megváltoztatását.
- A feltételesen megújuló környezeti elemek (levegő, víz, föld, élővilág) használata és terhelése ne haladja meg azok önmegújító képességét.
- A projekt minimalizálja környezeti kibocsátásait életciklusának minden szakaszában, minimum elvárásként tartsa be a területre érvényes kibocsátási határértékeket.
- A projekt minimalizálja hulladéktermelését, újrahasználattal, újrahasznosítással, körfolyamatokkal, stb., biztosítsa az erőforrások fenntartható használatát.
- A projekt következtében, annak egyik életciklusában sem jöjjenek létre, a környezetre toxikus kibocsátások, kerüljék a környezetidegen anyagok használatát és előállítását.
- A projekt minimalizálja a területre irányuló zavaró hatásait, mint pl., fényszennyezés, zaj és rezgéskeltés, felszín taposása, vizuális zavaró hatások.
- A projekt minimalizálja a mobilizáció iránt támasztott igényeket.
- A szállításokból eredő terhelések csökkentése érdekében előtérbe kell helyezni a helyi (a legközelebb lévő) anyagok használatát.
- A fejlesztés minimalizálja a területhasználatot, illetve a már használt területek hatékony kihasználását és rehabilitációját biztosítsa.
- A fejlesztés legyen tekintettel a természetes térszerkezetre, a természetes élőhelyek koherenciájára. Gondoskodni kell a létesítmények tájba illesztéséről, a konnektivitásról, élőhelyi koherenciáról.
- A projekt ne járjon együtt a természetes élőhelyek elvesztésével, feldarabolódásával, ökológiai jellemzőinek megváltoztatásával.
- A projekt ne sértse az ökológiai hálózat térelemeinek védelmét, fejlessze azt.
- A projekt következtében ne csökkenjen az adott területre jellemző faji, genetikai, és élőhelyi diverzitás.
- A projekt következtében ne csökkenjenek az ökoszisztémák által nyújtott szabályozó, támogató és kulturális szolgáltatások.

- A projekt elemezze az általa létrehozott környezeti kockázatokat, s hozzon létre intézkedéseket azok elkerülésére.
- A projekt szolgálja a jellemző mikroklíma védelmét, járuljon hozzá annak helyreállításához, és az éghajlatváltozáshoz való jobb alkalmazkodáshoz.
- A projekt ne sértse a környezet jogszabályokkal biztosított minőségi szintjét, tartsa maximálisan tiszteletben a természetvédelmi oltalom alatt álló élőhelyeket, védett élőlények élőhelyeit, vagy a környezetileg érzékeny területek ökológiai sajátságait.
- A projekt ne legyen olyan közelségben természetvédelmi oltalom alatt álló területhez, hogy az a fejlesztés bármely szakaszában (létesítés, megvalósulás, felhagyás) jelentős negatív hatást gyakoroljon a védett terület állapotára, az ökológiai feltételeket irreverzibilisen megváltoztassa.
- A projekt ügyeljen a táj képére és szerkezetére, a tájban tevékenykedők cselekedeteinek harmóniájára.
- A fejlesztés tartsa tiszteletben környezetének anyagiakban nem kifejezhető értékeit (ökoszisztémák kulturális szolgáltatásai), azok jelentőségét a fejlődésben, óvja és használja azokat céljainak eléréséhez.
- Nem szabad természetes élőhelyet feláldozni, vagy ha az elkerülhetetlen valamilyen közérdek miatt, akkor kompenzációra van szükség.
- A fejlesztés nem valósulhat meg olyan területen, ahol a habitat direktíva alá tartozó habitat található, kivéve, ha a fejlesztés azt nem veszélyezteti.
- A projekt vegye figyelembe a tájfajták fenntartható használatának szükségességét.
- A projekt kerülje el a genetikai sokféleség megváltoztatását, új, idegen honos fajok szándékos, vagy közvetítéssel történő betelepülését.
- A projekt ne járjon együtt az invazív fajok elterjedésével.

Jó példák helyi fejlesztésekre

Pannon Helyi Termék Klaszter

A helyben fellelhető és előállítható mezőgazdasági és kézműipari termékek összegyűjtése, hatékony előállítása, egységes arculatú megjelenítése, piacra jutás segítése.

Tevékenységek:

- Értékesítési csatornák aktivizálása (turizmushoz kapcsolódó értékesítési pontok, bolthálózat, web-áruház)
- Információnyújtás, marketing
- Képzések szervezése
- Termékfejlesztés, technológia- és minőségfejlesztés

A Klaszter 2005-ben alakult. Elsődleges célja a régióban fellelhető kézműipari, mezőgazdasági és élelmiszer termékek piacra jutásának segítése, egységes arculat, illetve egyedi értékesítési megoldások kialakításával, ehhez kapcsolódóan a helyi foglalkoztatás növelése, jövedelemszerzési lehetőségek bővítése a vidéki térségekben. A klaszterré szerveződéssel az egységes érdekképviselet mellett lehetővé vált a pályázati források hatékonyabb kihasználása is, ami segítség a velünk kapcsolatban álló termelőknek is.

A Klaszter kialakításának folyamata:
1. Száz, a régióban élő termelő személyes lekérdezése;
2. Piacelemzés;
3. Stratégiaalkotás, pályázati tevékenység.

A Klaszter céljai között szerepel a termék-, technológia- és csomagolásfejlesztés, a termelők és a népi kismesterségeket űző emberek folyamatos képzése, a vásárlók szemléletformálása a helyi termékek lakossági fogyasztásban betöltött részarányának növelése érdekében, ill. közvetve az egészségesebb és természetközelibb életmód népszerűsítése érdekében.

A Klasztert 2005-ben hozta létre 13 nyugat-dunántúli szervezet (népművész egyesületek, falusiturizmus-szövetségek, önkormányzatok, önkormányzati társulások, civil szervezetek), azóta tagsága bővült. Tevékenységük és szerepük alapján a tagok három csoportba sorolhatók: elsődleges termék-előállítók, térségi fejlesztő és szakmai támogató szervezetek, értékesítésben közreműködő partnerszervezetek. A Klaszter hálózatos intézményrendszerben működik, a menedzsmentfeladatokat jelenleg a Pannon Helyi Termék Nonprofit Kft. látja el.

A Klaszter tagja bárki lehet, aki valamilyen módon kapcsolódik környezetkímélő, hagyományos, helyi termékek előállításához, felhasználásához, értékesítéséhez, kitölti a belépési nyilatkozatot, illetve befizeti az aktuális évi tagdíjat.

A klaszter célját előmozdító fejlesztések hálózati alapon történnek, erre vonatkozó pályázatokat bármely partner/tag benyújthat. Feltétel viszont, hogy a pályázatok tartalmát összehangolja a klaszter fejlesztési stratégiájával, és egyeztesse az érintett partnerszervezetekkel. A Klaszter és tagjai fejlesztéseit eddig is számos pályázati projekt támogatta. A Klaszter az elmúlt évek során egységes arculatot és saját védjegyet alakított ki, csomagolástechnikai fejlesztéseket hajtott végre, minőségbiztosítási rendszert alakított ki. Számos nagyrendezvényen mutatta be termelőit és termékeiket, illetve népszerűsítette a „közös ügyet".

Bővebb információ:
Kovács István
Pannon Helyi Termék Klaszter
Oszkó, NyD, HU
Pannon Helyi Termék Nonprofit Kft.
Megvalósulás: 2005-től
www.pannonhelyitermek.hu

Közösségi energia-udvar fejlesztése Parasznya településen (B.A.Z megye)

Komplex napenergiás rendszer és demonstrációs célú napkollektor létrehozása Parasznya település energia-felhasználásának csökkentésére, szemléletformálásra.

A LEADER utófinanszírozású támogatásnak köszönhetően komplex napenergiás rendszerrel gyarapodott a parasznyai Művelődési Központ. 2011 áprilisától üzemel egy 40 nm-es felületű napkövető, napelemes kiserőmű az udvaron, illetve egy demonstrációs célú napkollektor az épület tetőszerkezetére szerelve.

A 2009-ben meghirdetett LEADER pályázati konstrukción belül, BÜKK-MAK LEADER Közösségi Energiaudvarok fejlesztése jogcímen a Pitypalatty Területfejlesztési és Egyéb Szolgáltató Nonprofit Kft. pályázatot nyújtott be 3,7 kW napelem és naperőmű telepítése célterületre.

A megvalósult napelemes rendszer éves szinten 6000 kilowattóra áramot termel átlagos időjárási körülmények között, átlag 417 kW/hó villamos energiát termelve. Ez az önkormányzat villamos energia fogyasztásának 38%-át fedezi, hasonló mértékű költségmegtakarítást eredményez, míg a kisebb felületű napkollektor inkább demonstrációs célú, de egy 120 literes bojler melegvíz ellátását biztosítja. A Művelődési Központban felszerelt demonstrációs berendezésen wattra pontosan láthatják az érdeklődők, hogy mennyi áramot termel napi vagy havi lebontásban a tetőn elhelyezett napkollektor.

A számszerűsített adatok immár egy honlap felületen is megtekinthetőek: megtudhatjuk, hány kWh energiát termelt a szerkezet eddig, milyen összeget spórolt meg a település az éves áramszámlából, ill. mennyi CO2 kibocsátást kerültek el a rendszer használatával.

A programba a helyi közösség, civil szervezetek és ifjúsági egyesület is bevonásra került.

Bővebb információ:

www.parasznya.hu

A naperőmű adatai

Áttekintés (CO2 kibocsájtás, megtakarítás)

Uradalomból pálinkafőzde és vendégház - a Réti Pálinkaház története

A vidéki turizmus erősítése pálinkafőzde és vendégház létrehozásával, bemutatókkal, étel- és ital kóstolókkal.

A kiváló Réti Pálinkaház, mely egyszerre főzde és vendégház, messze földre viszi a falu hírnevét. Réti Pálinka márka néven saját készítésű minőségi pálinkákat lehet tőlük rendelni, valamint vendégházzal, ételkóstolóval, színes programokkal, bemutatókkal várják az érdeklődőket.

A Jankovits-Nagy család 2003-ban vásárolt egy régi műemlék jellegű épületet hatalmas földterülettel, erdővel, istállóval és egy régi magtárral. Az épületet felújítás után eredetileg falusi szálláshelyként kívánták működtetni, de ehhez akkor éppen nem volt elérhető pályázati forrás. Ekkor úgy döntöttek, hogy önerő és saját vállalkozásuk bevonásával a szintén műemlék jellegű magtár épületét újítják fel, és abban minőségi pálinkafőzőt rendeznek be. Ehhez a hagyományos kisüsti-főző helyett egy német, ún. egyfázisú lepárlóberendezést szereztek be, amely a környékbeli gazdák kisebb (80-100 l) mennyiségű cefréjével is gazdaságosan működtethető, és kiváló aromájú pálinkát ad. A közben családi vállalkozásként létrejött kft-jük 2009 novemberétől „Réti Pálinkaház" néven már teljes kapacitással főzi a pálinkát bérfőzésben. Erre természetesen szakmailag is felkészültek: a főzőmester OKJ-s vizsgát tett, illetve egy manufaktúrában szerezte meg a szükséges tapasztalatokat. 2012 szeptemberében egy újabb, kisebb főzőüstöt is beüzemeltek.

2009 végén nyílt pályázati lehetőség a nagybirtokosi lakóépület felújítására; itt a 2011-es támogatói döntés nyomán 12 férőhelyes vendégházat alakítottak ki. Az egész rendszer kialakításánál alapvető szempont volt a mozgássérültek igényeinek figyelembevétele, illetve a környezetbarát üzemeltetési megoldások alkalmazása. Így a pálinkafőző berendezések hűtővízének visszaforgatásával sikerült az üzemi vízfelhasználást jelentősen csökkenteni. A vendégház használati meleg vizének nagy részét szintén a felmelegedett hűtővíz illetve a tetőn elhelyezett napkollektorok biztosítják.

A kemencében készült finomságok kóstolóján kívül egyre több turisztikai program szervezését is vállalják vendégeiknek, a biciklis túrákhoz kerékpárhasználatot biztosítanak. A kicsiket játszótér és háziállatok serege várja, ahol az etetés és a gondozás rejtelmeibe a család két kislánya avatja be a vendég gyerekeket. A további tervek között őshonos fajtákból álló gyümölcsös telepítése, valamint a telken található gazdasági épület felújítása, abban istálló, gyümölcstároló és cefréző helyiség kialakítása szerepel. A későbbiekben további munkahelyeket is biztosító kereskedelmi pálinkafőzés beindítását is tervezik.

Bővebb információ:
Réti Pálinkaház
Réti Tours Kft.
www.retipalinkahaz.hu

Energetikai fejlesztések a Mecsek-Völgység-Hegyháton

Kimagasló értékű háromoldalú együttműködés az Energiaklub, a Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség és a Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület között.

Az együttműködési projekt célja volt, hogy az Akciócsoport bizonyos településein energetikai fejlesztések valósuljanak meg. A projekt egyaránt célzott beruházási jellegű fejlesztéseket, képzéseket, tudástranszfert és a Mecseki Energia Kör településeinek (16 db település: (Alsómocsolád, Bikal, Egyházaskozár, Gödre, Hosszúhetény, Kárász, Magyaregregy, Magyarhertelend, Magyarszék, Mánfa, Máza, Meződ, Mindszentgodisa, Sásd, Szászvár és Vásárosdombó) együttműködését.

Az együttműködés keretében megvalósultak workshop-ok, illetve tanulmányút. A workshop-ok egyértelműen mutatták, hogy az összes településen óriási problémát jelent a helyi intézmények hatékony üzemeltetése, az energetikai ismeretek és tudás hiánya. Ugyanakkor minden település szeretné csökkenteni az intézmények energiafogyasztását. A tanulmányút során a résztvevők megvalósult energetikai beruházásokat, jó példákat tekintettek meg. A projekt hozományaként 16 településen adatbázis készült, az önkormányzati alkalmazottaknak és pedagógusoknak szóló képzést követően napelemes rendszerek, hőszigetelés, nyílászáró csere valósult meg önkormányzati ingatlanokon. A közösségi együttműködésben a polgármesterek szövetsége volt a kiinduló alap, ill. a Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület tagsága.

Bővebb információ:
Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület: http://www.mvh-hacs.hu

A projekt bemutatása

Méhészmesterség, mint jó gyakorlat Vizsolyon

A méhészkedés mesterségének bemutatása és népszerűsítése képzésekkel, múzeum magalakításával apiterápiás vendégházzal.

Molnár Gergely vizsolyi méhész, aki gyakorlati bemutató üzemi programokon keresztül ismerteti meg a résztvevőkkel termékeit, szolgáltatását, családi méhészetét, a mézkészítés technológiai eljárásait, mézmúzeumát, és egyben lakóhelyét; Vizsolyt.

Molnár Gergely méhészete 16 éves múltra tekint vissza. A szakmát édesapjától tanulta, ezáltal a családi hagyományt őrzi, viszi tovább. A család korábban mezőgazdasággal foglalkozott, ennek hatására szerzett mezőgazdasági-gépészmérnök végzettséget, azonban a diplomamunkáját természetesen méhészetből írta. A felsőfokú tanulmányaival párhuzamosan méhésztanfolyamra jelentkezett, ahol is megfogalmazódott benne a saját vállalkozás kiépítésének gondolata. Kezdetben 10 kaptárral rendelkezett, mára mintegy 400 családdal 12 fajta és 18 ízesítésű mézkülönlegesség előállítását végzi. A jelenleg is fiatalgazda méhész 21 éves korában az ország legfiatalabb méhészmestereként kezdte meg tevékenységét, emellett 2008-ban elnyerte az év méhésze díjat is!

Karrierje során megszerezte a fiatalgazda minősítést, ami technológiai fejlesztést, és a piac kiépítését segítette elő. LEADER pályázati forrásból megvalósított egy kistermelői mézpalackozó üzemet, ahol a saját előállítású mézét palackozza és árusítja. Szintén támogatásból jelenleg egy apiterápiás vendégház kialakítását végzi, ami egyedülálló, hiszen Magyarország első apiterápiás egészségügyi központja lesz. Emellett tisztán önerőből egy Mézmúzeum kialakítása is megvalósult, ami jelentős hatást gyakorol mind a vállalkozás, mind a térség életére nézve, nem utolsó sorban pedig turisztikai vonzerő, illetve látványosság is.

Ám a fejlődés lehetőségének még közel sincs vége. További cél egy olyan univerzális méhészet kialakítása, ami a méztermeléstől a mézfeldolgozáson és értékesítésen át a gyógyászatig minden szolgáltatást magában foglalna. A természeti tényezők folyamatos váltakozása, és az esetleges felmerülő külső nehézségek ellenére a legfőbb pozitívum, hogy a vállalkozás működése nyereséges, illetve hogy a pályázati lehetőségek kihasználásával folyamatos fejlődést produkál.

A projekt erőssége, hogy a kialakítás alatt álló bemutató üzem nem korlátozódik az elméleti ismeretek átadására, éppen ellenkezőleg, a gyakorlatban tapasztalható, a vállalkozás tevékenységével szorosan összefüggő előírások, lehetőségek, tapasztalatok, eljárások, nehézségek, veszélyek, és pozitívumok egyaránt megjelenítésre kerülnek.

Bővebb információ:

Vizsolyi mézmúzeum: http://www.mezmuzeum.hu/

Abaúj Leader egyesület: www.abaujleader.hu

Impresszum

A füzetet kiadja a Fenntarthatóság Felé Egyesület.

Szerzők: Éger Ákos, Kis Klára, Farkas István

Budapest, 2015

A kiadványt elkészítését a Földművelésügyi Minisztérium Zöld Forrás programja támogatta.